

PROBITIVANJE METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA U UMJETNIČKOM PODRUČJU U SVJETLU ODNOSA UMJETNIKA KAO POJEDINCA I DRUŠTVA

Marijana Županić Benić, Antonija Balić-Šimrak

Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
Hrvatska

marijana.zbenic@ufzg.hr

antonija.balic-simrak@ufzg.hr

Primljeno: 18. 2. 2018.

Umjetnikov stvaralački proces ima velik značaj za društvo. Međutim, postavlja se pitanje koliko društvo u smislu zakonskih, tržišnih i ekonomskih regulativa te kulturalne politike osigurava umjetniku njegovu egzistenciju. Istraživanja u umjetničkom području (engl. arts-based research) javljaju se krajem 20. stoljeća kako bi se istraživali primjerice procesi stvaranja djela ili subjektivnih doživljaja umjetničkih djela. No ti oblici istraživanja i danas se rijetko primjenjuju jer se njihova metodologija ne uklapa u tradicionalne paradigme znanstvenih istraživanja. Budući da se kod stvaralaštva i inovativnosti radi o procesima koje je nemoguće generalizirati i empirijski mjeriti, ta istraživanja trebala bi se integrirati u društvene i humanističke znanosti jer uvode estetsku dimenziju i omogućavaju spoznaju fenomena koji se ne mogu objektivno mjeriti i interpretirati. Svrha je ovoga rada steći uvid u dominantne metodologije istraživanja u umjetničkom području koje su umjetnici koristili u pisanju svojih doktorata umjetnosti. Sustavnim pregledom literature, doktorata umjetnosti (N=31) koji su stečeni unazad pet godina na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti dobiveni su podaci koji daju uvid u metode koje u svom stvaralačkom procesu i njegovu promišljanju koriste umjetnici.

Ključne riječi: *istraživanja u umjetničkom području, stvaralački proces, umjetnik, društvo, tržišna ekonomija, kulturalna politika*

Uvod

Položaj umjetnika u društvu možemo promatrati s dva aspekta: kroz njegovu egzistenciju te utjecaj na društvenopolitičku situaciju. Umjetnik u Hrvatskoj gotovo da nema priliku ostvariti prihode stvaralaštvom, čime dovodimo u pitanje njegovu egzistenciju. Većina umjetnika prihoduje od pedagoškog rada, projekata, povremenih prihoda od autorskih honorara i sl. Ta činjenica uvelike utječe na intenzitet umjetnikova stvaralaštva i njegovu motivaciju, a samim time i na kvalitetu ukupne umjetničke produkcije. Temeljni je problem to što ne postoji viši stupanj razvoja svijesti o pojmu profesije umjetnika koji podrazumijeva stalno zanimanje i uključuje svijest o postojanju zajedničkog interesa na način da društvo prizna određena prava umjetnicima, što bi im ponudilo određenu zaštitu i dostojno mjesto u društvu (Turković, 2008).

Položaj umjetnika u društvu – zakonske regulative, tržišna ekonomija

Položaj umjetnika u društvu i njegova egzistencija uvelike ovise i o određenim zakonskim regulativama. Pritom je značajno istaknuti da je u tijeku izrada *Zakona o umjetnicima* u kojemu će se nastojati definirati njihov status u RH kojim bi se regulirala podrška umjetničkom stvaralaštvu, osiguranje financiranja i isplate izlagačkih honorara te kriteriji izvrsnosti (Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, 2017; Ministarstvo kulture, 2017). Do sada je na snazi bio *Zakon o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva* (NN, 44/96) iz 1996. godine koji od tada nije mijenjan iako su za to postojali objektivni razlozi. Osim zakonskih regulativa koje nisu dostatne da bi se poboljšao položaj umjetnika u društvu, u Hrvatskoj je doista malo istraživanja koja se bave društvenim položajem profesionalnih umjetnika, a sustavnog praćenja uopće nema. Turković (2008, 7) ističe da u svijetu ekonomski razvijene zemlje pokazuju viši stupanj osjetljivosti za probleme pojedinih profesija, pa tako i za umjetničke.

Osim zakonskih regulativa o položaju umjetnika u društvu, jedan od problema koji direktno utječu na egzistenciju i rad umjetnika u Hrvatskoj su tržišna ekonomija i tržište umjetnina. Govoreći o tržištu umjetnina u Hrvatskoj ono još uvijek nije regulirano odgovarajućim zakonskim aktima, a rezultat toga je vrlo netransparentno trgovanje

koje se odvija ili direktno iz ateljea umjetnika ili putem preprodavača i tek manjim dijelom preko privatnih galerija uz izdavanje certifikata i računa. Aukcijske kuće gotovo da i ne postoje, a državni muzeji, galerije i zbirke nisu ovlaštene za prodaju umjetnina budući da ih financira država (NN, 110/2015). Razvoj privatnih galerija, fundacija, kolekcija ili burze umjetnina ovisi isključivo o inicijativi pojedinaca ili različitih organizacija (neprofitne udruge, trgovačka društva i sl.) koji nemaju adekvatnu podršku kulturne politike RH.

U istraživanju Turković (2015) navodi se da pojmovi poput 'kulturnog proizvoda' ili 'kulturnih industrija' tek ulaze u uporabu u službenim dokumentima vezanim za kulturnu politiku RH, riječ 'tržište' ne postoji, a njegov razvoj uvelike sprječava i šira umjetnička javnost.

»Otpor uređenom tržištu pruža i publika koja umjetnost doživljava kao neku transcendentnu sferu, ali ni umjetnici ne vole o svom djelu raspravljati u ekonomskim kategorijama.« (Turković, 2015)

U takvom ozračju pomaci k postavljanju i razvijanju tržišta umjetnina doista su teški iako interes postoji i u samih umjetnika koji prema navedenom istraživanju (Turković, 2015) u velikoj mjeri sami prodaju svoje radove (61,1%), no od njih zarađuju svega 25% svojih ukupnih prihoda. Razmišljanje o promociji vlastitih radova, o njihovoj vrijednosti i načinima prodaje nije u prirodi umjetnika te je teško očekivati da će iz te grupacije izniknuti rješenje za reguliranje tržišta umjetninama. Zakonski okvir trebaju osigurati stručnjaci iz područja menadžmenta u kulturi koji formalno kod nas još ne postoje.

Neprijeporno je da tržište umjetninama u Hrvatskoj ima velik potencijal te ga treba urediti po uzoru na uspješne svjetske prakse koje svoje funkcioniranje među ostalim ostvaruju zahvaljujući posebno obrazovanim kadrovima koji su kroz studij stekli potrebna znanja usmjerena prema kulturnom menadžmentu, a koja su najčešće primjer interdisciplinarnog povezivanja područja poput teorije umjetnosti, menadžmenta, praktičnih umjetničkih vještina, kulturne tradicije, odnosa s javnošću, financija te lokalnih i globalnih politika. U Hrvatskoj takvi studiji odnedavno postoje na državnim sveučilištima i privatnim visokim učilištima, no prve generacije tek su pri završetku studija, a sami studijski programi uglavnom se odnose na upravljanje kulturnim institucijama te na produkciju predstava, izložaba, manifestacija. No stvaranje većeg broja stručnjaka na ovom području zasigurno će pridonijeti

razvoju i boljoj regulaciji svih segmenata kulturne politike, pa tako i tržišta umjetninama.

Kao jedno od rješenja za jačanje tržišta umjetnina autorice Jelinčić i Žuvela (2012) navode mogućnost

»... uvođenja većih poreznih olakšica za ulagače u akvizicijama likovnih umjetnina, poticanja javno-privatnog partnerstva prilikom osnivanja novih muzeja i galerija te financijskog podupiranja osnivanja privatnih muzeja/galerija i zaklada (kao što su Muzej dizajna, Muzej arhitektura, Muzej novih tehnologija, Muzej mode).« (Jelinčić i Žuvela, 2012)

Takva kulturna politika zasigurno bi potaknula razvoj novih modela afirmacije umjetnika i umjetničkih djela te bi omogućila kvalitetan razvoj hrvatskog tržišta umjetnina i njegovo povezivanje s europskim i svjetskim tržištima.

Utjecaj umjetnika na društvo

Likovni umjetnici aktivni su u komentiranju društvenopolitičkih zbivanja te se u svojim radovima osvrću na različite aktualne teme (problemi imigranata, položaj žena u društvu, politička previranja u zemlji i svijetu, nasilje). Utjecaj umjetnika na društvo ovisi o umjetnikovoj osobnosti i angažmanu oko određene teme. Umjetnik svojim radom može isprovocirati određene teme od društvenog značaja, ali jednako se tako može baviti sasvim osobnim temama koje opet na drugi način mogu djelovati na pojedinca, a samim time i na društvo. O snazi njegove osobnosti i sposobnosti da se autentično izrazi ovisi koliko će njegovo djelo biti utjecajno te koliko će doprinijeti razumijevanju i prepoznavanju određenog problema. Umjetnici vide stvari i događaje u drugačijem svjetlu i moglo bi ih se nazvati vizualnim ilustratorima zbivanja u društvu. Oni vizualno oblikuju svoje mišljenje i doživljaj koji kod promatrača može itekako izazvati prepoznavanje i identifikaciju. Herbert (2001, 109) se, govoreći o budućnosti umjetnosti, osvrće na sposobnost umjetnosti da u čovjeku probudi najdublje osjećaje i kaže:

»Tako snažni radovi vode nas u nadu da u novom stoljeću može oživjeti jedinstvo spiritualnosti i umjetnosti. To bi bilo dobro za sve jer u ovim brzim i tehnologijom opterećenim vremenima prečesto gubimo kontakt s duhovnošću. Umjetnost, kao što znamo, ima rijetku sposobnost da nas zaustavi, da nas navede na refleksiju i istraživanje naše najdublje biti. Ona je ključ koji otključava nebrojena vrata, otvara nam oči, um i srce.« (Herbert, 2001, 109)

Stvaralački proces koji je odraz umjetnikove osobnosti putem kojeg komunicira sa svijetom oko sebe nemoguće je generalizirati i empirijski mjeriti. Svaki rad umjetnika jest svojevrsan projekt, istraživanje kroz sustavno bavljenje odabranom temom. Umjetnici svoj rad koji je produkt stvaralačkog procesa, promišljanja, istraživanja određene teme, eksperimentiranja s materijalom i tehnikom predstavljaju publici kao finalni produkt, gotov rad. Konceptualni umjetnik Joseph Kosuth (1991) u svojem djelu *Art After Philosophy and After* citira kipara Richarda Serra koji kaže:

»Ja ne radim umjetnost, ja sam obuzet aktivnošću i ako netko to želi zvati umjetnošću, to je njegova stvar. O tome ne odlučujem ja. To se vidi kasnije.« (Serra, prema Kosuth, 1991)

Utvrđuje da je umjetničko djelo tautološko i u njemu je prezentirana umjetnikova namjera, odnosno da je umjetnikov stvaralački čin u svakom slučaju istinit, a proizlazi iz koncepta.

Istraživanja u umjetničkom području

Istraživanja u umjetničkom području kao koncept javljaju se tek krajem 20. stoljeća, prezentiranjem prvih metodologija istraživanja u umjetničkom području, postavljanjem teorijskih okvira te razvijanjem metodologija specifičnih za umjetničko područje.

Svrha je istraživanja u umjetničkom području omogućiti istraživanje procesa stvaranja praćenjem i dokumentiranjem te subjektivnih doživljaja umjetničkih djela. Rolling (2013) ističe da su takvi oblici istraživanja još uvijek slabo prihvaćeni u znanstvenim i umjetničkim krugovima jer se njihova metodologija ne uklapa u konvencionalne oblike istraživanja.

Dominantna paradigma tradicionalnih znanstvenih pristupa istraživanjima često obeshrabruje primjenu metodologija kojima se istražuje stvaralaštvo u umjetničkom području (Cahnmann-Taylor, 2008). Uloga umjetnosti u istraživanjima uglavnom se svodi na ispitivanje ishoda sudjelovanja u izradi ili analizi umjetničkih djela, najčešće u područjima psihologije, sociologije, medicine i obrazovanja. Empirijska istraživanja važna su za isticanje uloge umjetnosti za pojedinca i društvo, ali dugoročno zanemaruju razvijanje istraživačkih metodologija koje bi u potpunosti iskoristile specifičnosti umjetničkog područja u odnosu

na znanstvena područja (McNiff, 2013). Izražavanje putem umjetnosti kreativan je i stvaralački proces koji se ne može pouzdano empirijski mjeriti, a subjektivne doživljaje umjetničkih djela isto tako nemoguće je u potpunosti isključiti iz rezultata istraživanja. Navedene karakteristike pristupa spoznaji kroz umjetnost kontradiktorne su objektivnom znanstvenom pristupu spoznaji, ali omogućavaju osvještavanje subjektivnih emocija potaknutih stvaralaštvom i analizom umjetničkih djela (Eisner, 2008) (Županić Benić, 2016, 152).

Barone i Eisner (2012), jedni od začetnika razvijanja teorijskih modela istraživanja u umjetničkom području, smatraju da bi se takva istraživanja trebala integrirati u sve društvene znanosti jer uvode estetsku dimenziju u istraživanja i omogućavaju spoznaju fenomena koji se ne mogu objektivno mjeriti i interpretirati, međutim daju cjelovitu sliku i upotpunjuju poimanje umjetnosti i stvaralačkog procesa.

Istraživanje u umjetničkom području može biti i alternativan pristup spoznaji u raznim društvenim i humanističkim disciplinama, jer umjetnost koristi estetsku dimenziju za efektivnu demonstraciju problema i spoznaje istraživanja (Barone i Eisner, 2012). McNiff (2008) smatra da istraživanja u umjetničkom području možemo promatrati kao ekstenziju empirijskih istraživanja umjetnosti u područjima obrazovanja i društvenih znanosti. Istraživanje u umjetničkom području možemo opisati kao svojevrsan proces umjetničkog izražavanja u kojemu se metodom spoznaje promatraju osobna iskustava umjetnika, ali uključuju i promatranje i bilježenje iskustva ostalih sudionika istraživanja (McNiff, 2008). Sudionici su takvih istraživanja umjetnici, učenici umjetnika koji djeluju u obrazovnom sustavu ili posjetitelji umjetničkih događanja.

Modeli istraživanja u umjetničkom području

Definicija istraživanja u umjetničkom području razlikuje se ovisno o ulozi istraživača. Istraživanja utemeljena na umjetnosti (engl. *arts-based research*) definirana su kao »multisistemska primjena interaktivnih, analitičkih, sintetičkih, kritičko-aktivističkih ili improvizacijskih kreativnih kognitivnih procesa i umjetničkog rada sa svrhom razvoja teorija« (Rolling, 2013, 8). S obzirom na to da spoznaje i metodologije istraživanja u umjetničkom području mogu naći primjenu i izvan umjetnosti, javlja se i pojam *arts-informed research*. Istraživanje usmjereno

umjetnošću (engl. *arts-informed research*) integrira estetske karakteristike umjetničkih djela, tehnike (postupke) u umjetničkom izražavanju, umjetnike kao predmete istraživanja ili izvore podataka u kvalitativnim istraživanjima (Rolling, 2013). Ključna je razlika navedenih metoda u ulozi istraživača, tj. istraživači koji se koriste metodom istraživanja usmjerenog umjetnošću ne moraju nužno biti i umjetnici, odnosno ne sudjeluju direktno u procesu umjetničkog stvaralaštva tokom istraživanja (Županić Benić, 2016, 153–154).

U društvenim i humanističkim znanostima do novih teorija najčešće se dolazi kvalitativnim istraživanjima *grounded theory*, a kod teorijski usmjerenih istraživanja u umjetničkom području koriste se kvalitativna ili kvantitativna paradigma za razvoj novih teorija, ovisno o modelu koji istraživač koristi. Rolling (2013) navodi tri osnovna modela istraživanja u umjetničkom području:

1. Empirijsko-analitički model stvaranja umjetničkih djela (engl. *empirical-analytic art-making model*) definira umjetnost kao proces stvaranja i naglašava usavršavanje tehničkih znanja u procesu stvaralaštva kao predmet istraživanja. Promatra umjetnost kao proces stvaranja s empirijskim elementima koje se može kontrolirati kako bi se postigao određeni ishod.
2. Interpretacijsko-hermeneutički model stvaranja umjetničkih djela (engl. *interpretive-hermeneutic art-making model*) definira umjetnost kao sustav komunikacije i prenošenja znanja pa se taj model najčešće koristi za proučavanje, učenje i spoznaju kroz proces stvaralaštva.
3. Kritičko-teorijski model stvaranja umjetničkih djela (engl. *critical-theoretic art-making model*): definira umjetnost kao sustav kritičkog osvrta, s time da se naglašava osvrt na društvene vrijednosti i norme te ulogu umjetnosti u isticanju problema vezanih uz postojeće općeprihvaćene vrijednosti i norme.

Barone i Eisner (2012) definiraju fundamentalne ideje (engl. *fundamental ideas*) istraživanja u umjetničkom području koje određuju prednosti i ograničenja istraživanja u umjetničkom području te strategije koje istraživači mogu koristiti kako bi povećali vjerodostojnost svojih zaključaka. S obzirom na to da se u umjetničkom području koriste različiti mediji izražavanja, tradicionalni pristupi ne mogu se koristiti za proučavanje onih perspektiva koje su specifične za umjetničko područje.

je. Kada se proučavaju vizualne umjetnosti, likovni jezik pruža istraživačima i ispitanicima mogućnost izražavanja zbog koje se problem istraživanja može sagledati iz jedinstvenih perspektiva, a spoznaje koje proizlaze iz takvih istraživanja nisu ograničene samo na one fenomene koji se mogu promatrati i mjeriti.

Kvalitativna paradigma istraživanja u umjetničkom području

Kvantitativna paradigma istraživanja, unatoč usmjerenosti k preciznosti i detaljima, prema Mejovšek (2008, 159) ne prikazuje potpun uvid i cjelovito razumijevanje društvene interakcije u prirodnom okruženju u kojemu se neka grupa ljudi može naći, a kvalitativna paradigma istraživanja upravo je usmjerena na opisivanje, razumijevanje i interpretaciju značenja ljudske egzistencije (Cutcliffe i McKenna, 2008, u: Mejovšek, 2008). Prednost kvalitativnih istraživanja jest u tome što omogućuju različite pristupe prije svega cjelovitom proučavanju čovjeka u njegovoj društvenoj interakciji i komunikaciji s okruženjem, stoga se primjenjuju u različitim znanstvenim disciplinama, ali i u umjetničkom području.

Prema Creswellu (2007), kvalitativna istraživanja vrše se u pet područja i pripadaju jednom od pet tipova istraživanja: narativno, fenomenologija, utemeljena teorija, etnografija i studija slučaja. Narativna istraživanja postoje u različitim formama, kombiniraju različite prakse analize i ukorijenjena su u različitim društvenim i humanističkim znanostima (Daiute i Lightfoot, 2004, u: Creswell, 2007). Tu se ubrajaju biografske studije u kojima istraživač opisuje i prikuplja iskustva iz života neke druge osobe, te autobiografija u kojoj je istraživač ujedno i subjekt istraživanja. Fenomenološkim istraživanjima prikupljaju se informacije o iskustvima više osoba o nekoj pojavi te im je cilj razumjeti suštinu iskustva. Kod utemeljene teorije fokus je na prikupljanju i obradi podataka u svrhu razvoja nove teorije. Etnografska se istraživanja bave deskripcijom i interpretacijom kulturoloških pojava i sociokulturne skupine. Cilj studije slučaja je razvoj temeljitih opisa i analize jednog slučaja ili više njih. Kvalitativna istraživanja karakterizira uloga istraživača koji velik dio vremena provodi u neposrednom okruženju koje istražuje kroz prikupljanje i provjeravanje podataka, stoga se takva istraživanja smatraju procesom (Mejovšek, 2008).

Istraživanje

Metodologija istraživanja

Cilj je istraživanja bio dobiti uvid u dominantne metodologije istraživanja u umjetničkom području koje su likovni umjetnici koristili u pisanju svojih doktorata umjetnosti na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti.

Problemi istraživanja:

1. Utvrditi koje su kvalitativne metode istraživanja koristili umjetnici u pisanju svojih doktorata umjetnosti.
2. Utvrditi koje su modele istraživanja specifične za umjetničko područje (*art-based research*) primjenjivali u pisanju svojih doktorata umjetnosti.

Kao metodologija istraživanja korišten je sustavni pregled literature: doktorata umjetnosti (N=31) obranjenih u proteklih pet godina na Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (ALU Zagreb). Sam oblik doktorata u umjetničkom području opisan je u *Pravilniku o doktorskom studiju* Sveučilišta u Zagrebu, članak 11: »Doktorski rad u umjetničkome području je izvorno i inovativno umjetničko istraživanje u kontekstu suvremenoga umjetničkog stvaralaštva i završava prezentacijom umjetničkog ostvarenja i njemu sukladnim teorijskim radom« te se sastoji od teorijskog dijela i izvedbenog dijela, npr. izložba, videozapis i sl. (Sveučilište u Zagrebu, 2010).

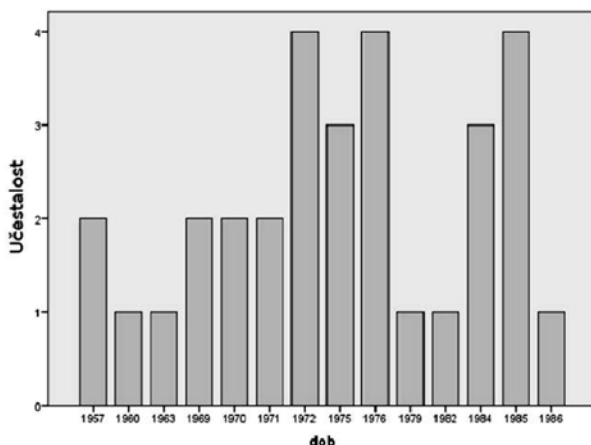
Uvidom u odabranu literaturu popisane su metode koje su umjetnici koristili u pisanju teorijskog dijela rada i praktičnog dijela rada, predmet istraživanja (tema doktorata) te obilježja ispitanika (dob, spol, završena vrsta studija, likovno područje doktorata, status umjetnika, itd.).

S obzirom na to da ne postoji jedinstven sustav imenovanja metoda i definiranja metodoloških okvira u umjetničkom području u Republici Hrvatskoj, autori navode različite metode prikupljanja podataka i istraživanja. Za potrebe ovoga rada navedene metode razvrstali smo prema teorijskom okviru metoda kvalitativnih istraživanja (Creswell, 2007), a zatim odredili kojem bi modelu istraživanja u umjetničkom području prema Rolling (2013) pripadala navedena istraživanja.

Uzorak i obilježja ispitanika

Uzorak ispitanika obuhvaća sve doktorande koji su na ALU Zagreb do lipnja 2017. napisali i obranili svoje doktorate umjetnosti. Prema dobivenim rezultatima doktorat umjetnosti steklo je nešto više ispitanika ženskog spola (N=17) u odnosu na muške ispitanike (N=14). Raspon dobi je veći jer su ispitanici bili rođeni između 1957. i 1986. godine. Većina ispitanika 2017. bilo je u dobi od 33 do 34 godine (N=7) ili u dobi od 45 do 49 godina (N=11), što je prikazano na Slici 1.

Slika 1. Dob ispitanika

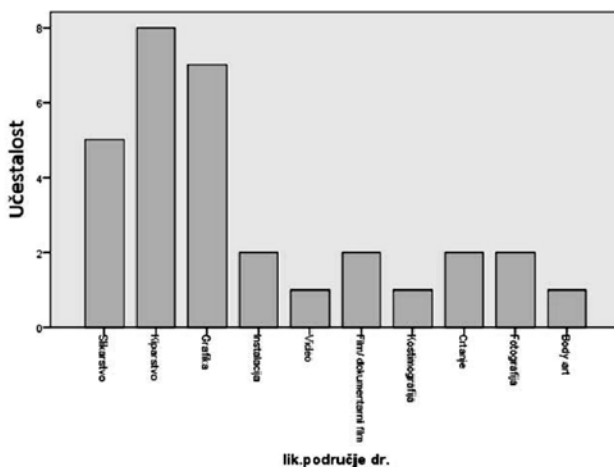

Prema rezultatima istraživanja najveći dio ispitanika (N=26) završio je likovnu akademiju, a pet je ispitanika završilo studij na nekom drugom fakultetu (Arhitektura, Filozofski fakultet, Tekstilno-tehnološki i Prirodoslovno-matematički fakultet). Najviše ispitanika diplomiralo je na Grafičkom odsjeku (N=8), zatim slijede Slikarski odsjek (N=7), pa Kiparski odsjek (N=4), Nastavnički odsjek (N=3) te modni dizajn, likovna umjetnost i keramika, a kod šest ispitanika nije naveden odsjek jer nisu studirali na Akademiji. Većina ispitanika (N=22) završila je studij u Zagrebu, a šest je ispitanika završilo studij u inozemstvu. Najviše ispitanika svoja umjetnička ostvarenja prezentira na izložbama, a tek se pojedinačno javlja prezentacija radova u obliku kostimografije, literarnih radova i filma.

Jedno od obilježja koje smo istražili kod ispitanika je njihov status umjetnika. Prema dobivenim rezultatima sedmero ispitanika slobodni su umjetnici, dok su drugi ispitanici većinom profesori na ALU (N=12) ili na drugim fakultetima i akademijama. Od obilježja ispitanika vezanih uz upisani studijski program doktorata, najviše doktoranda upisalo je Slikarstvo (N=16), zatim Grafiku (N=8) i Kiparstvo (N=7).

Podaci vezani za likovno područje doktorata koje su ispitanici koristili u pisanju svojih doktorata umjetnosti vidljivi su na Slici 2. Iz nje možemo vidjeti da ispitanici koji su upisali Kiparski odsjek i Grafički odsjek svoje doktorate pišu iz likovnog područja kiparstva i grafike, a od ispitanika koji su upisali Slikarski odsjek samo pet ispitanika napisalo je doktorat iz likovnog područja slikarstva, dok su se drugi okušali u srodnim područjima poput ilustracije, crtanja, kostimografije, fotografije i sl.

Slika 2. Likovno područje ispitanika

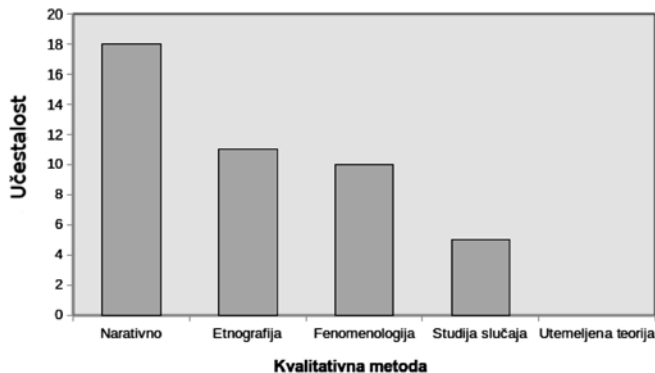

Rezultati i rasprava

Kao odgovor na prvi problem o zastupljenosti kvalitativnih metoda istraživanja, rezultati su prikazani na Slici 3. Od kvalitativnih metoda istraživanja (podjela prema Creswell, 2007) u pregledanim doktoratima umjetnosti najviše se pojavljuje narativno istraživanje, zatim etnografija, fenomenologija, a tek u nekoliko slučajeva i studija slučaja. Zanimljivo je da se ni u jednom doktoratu ne pojavljuje utemeljena

teorija što možemo povezati s činjenicom da su umjetnici prije svega stvaraoci i u svojim doktoratima ne teže teoretskom prikazu i razvoju nove teorije, već su usmjereni na svoj rad, promišljanje, stvaralački proces koji je prije svega jedinstven i autonoman, on ima ishodište u povijesti umjetnosti, teoriji umjetnosti, filozofiji umjetnosti itd. Većina doktorata koncipirana je tako da opiše autorov umjetnički izričaj koji je jedinstven i autentičan, što možemo zaključiti iz dobivenih rezultata u kojima se najviše pojavljuje narativno istraživanje kod kojeg je cilj prikazati život osobe, odnosno problem istraživanja je potreba da se ispričaju priče individualnih i subjektivnih iskustava (Creswell, 2007). Pollard (1986) ističe kako je umjetnik sam vrlo često predmet istraživanja u umjetničkom području te on stoga smatra da sva umjetnost počinje upravo s autorom. Umjetnik, ako i nije glavna tema, onda je barem jedan od središnjih aspekata koje svaki istraživač mora uzeti u obzir. Dakle, mnogi umjetnički istraživački projekti započinju potrebom za osobnim podacima o umjetniku (Pollard, 1986, 31).

Slika 3. Učestalost primjene kvalitativnih metoda u izradi doktorata umjetnosti

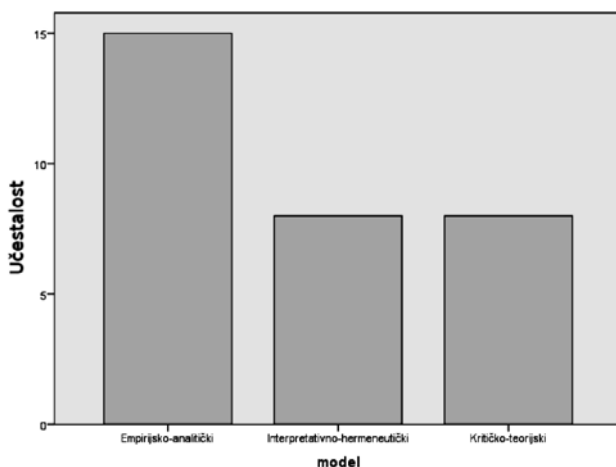

Također je činjenica to da su studijski programi slikarstva, kiparstva i grafike na preddiplomskom i diplomskom studiju utemeljeni na praktičnoj nastavi odnosno na mentorskom radu pa se može ustvrditi da kompetencije poslijedoktoranada na Akademiji likovnih umjetnosti niti nisu dostatne da bi se razvila nova utemeljena teorija u području primjerice povijesti umjetnosti, filozofije stvaralaštva, tehnologije i

sličnog. Najveći doprinos teoriji umjetnosti upravo i jest jasno elaboriran stvaralački postupak u umjetničkim doktoratima na koje će se u budućnosti uvelike moći oslanjati teoretičari umjetnosti pri postavljanju utemeljenih teorija.

Odgovor na drugi problem kojim smo željeli utvrditi koje su modele istraživanja specifične za umjetničko područje (engl. *art-based research*) primjenjivali doktorandi u pisanju svojih doktorata umjetnosti prikazan je na Slici 4. Prema dobivenim rezultatima, 15 ispitanika koristilo je empirijsko-analitički model, a interpretativno-hermeneutički jednako je kao i kritičko-teorijski model koristilo osam ispitanika. Dobiveni rezultat ukazuje na dominantnu metodologiju koja definira umjetnost kao stvaralački proces. Ona je usmjerena na usavršavanje tehničkih i tehnoloških znanja u procesu stvaralaštva kao predmet istraživanja, što je prikladna metodologija u pisanju doktorata umjetnosti jer se umjetnički proces stvaranja promatra kroz korištenje različitih empirijskih elemenata koje se može kontrolirati kako bi se postigao određeni ishod. Bilježenje, prikaz i interpretacija vlastite stvaralačke prakse umjetnika kao istraživača koji svojim kompetencijama predstavlja osobu koja može dati kvalitetnu i vjerodostojnu interpretaciju izvor je dragocjenih podataka koji daju prilog rasvjetljavanju fenomena umjetničkog djela razlozima, dvojbama i problemima s kojima se umjetnici susreću tijekom stvaralačkog procesa (Balić Šimrak, 2017).

Slika 4. Učestalost primjene modela istraživanja za umjetnička područja u izradi doktorata umjetnosti

Zaključak

Uz istaknutu ulogu stvaralaštva i položaj umjetnika u društvu koji u Hrvatskoj ovisi o nedefiniranim zakonskim, tržišnim i ekonomskim regulativama, značajno je promišljati i o stvaralačkom procesu iz znanstvene perspektive te istraživati procese stvaranja u umjetničkom području koristeći metodologije istraživanja specifične za umjetničko područje, jer ih je jedino tako moguće razumjeti.

Cilj istraživanja bio je steći uvid u dominantne metodologije istraživanja u umjetničkom području koje su likovni umjetnici koristili u pisanju svojih doktorata umjetnosti na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti. Rezultati su pokazali da umjetnici u pisanju svojih doktora umjetnosti od kvalitativnih metoda najviše koriste narativna istraživanja što možemo povezati s prirodom umjetnosti koja ne postoji bez autora pa je stoga očekivano da će umjetnik biti predmet istraživanja kako bi se sagledala individualna iskustva ili središnji dio samog istraživačkog procesa. Od modela istraživanja u umjetničkom području najveća učestalost uočena je u primjeni empirijsko-analitičkog modela u pisanju doktorata umjetnosti što je i očekivano jer navedeni model kao predmet istraživanja ističe usavršavanje tehničkih i tehnoloških znanja u procesu stvaralaštva.

Budući da u svijetu postoje metodologije i metode istraživanja koje su specifične za umjetničko područje, treba istaknuti činjenicu da se sustavnim pregledom doktorata umjetnosti u ovome istraživanju uočilo da su opisani modeli istraživanja u umjetničkom području nepoznati našim umjetnicima te da ih ne primjenjuju u svojim istraživanjima opisanim u doktoratima umjetnosti. Primjena klasičnih kvalitativnih i kvantitativnih metodologija u pisanju doktorata umjetnosti, bez nepoznavanja metodologija specifičnih za umjetničko područje i njihova neprimjenjivanja, ograničavajuća je s obzirom na mogućnosti koje nam navedene metodologije pružaju kako bi se opisao stvaralački proces kao fenomen nastanka umjetničkog djela.

Literatura

- Balić-Šimrak, Antonija (2017), *Mekana skulptura i njezina antropomorfna preobrazba*, doktorski rad, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Barone, Tom i Eisner, Elliot Wayne (2012), *Arts based research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cahnmann-Taylor, Melisa (2008), »Arts-based research: Histories and new directions«, u: Cahnmann-Taylor, Melisa; Siegesmund, Richard (ur.), *Arts-based research in education: Foundations for practice*, New York, NY: Routledge, str. 3–15.
- Creswell, John (2007), *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Eisner, Elliot Wayne (2008), *Art and knowledge*, u: Knowles, Gary; Cole, Ardra (ur.), *Handbook of the arts in qualitative research*, Thousand Oaks, CA: Sage, str. 3–12.
- Golden, Thelma; Herbert, Lynn M.; Storr, Robert i Segal, Katy (2001), *ART: 21 Art in the Twenty-First Century*, New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers.
- Herbert, Lynn M. (2001), »I am I because ...«, u: Golden, Thelma; Herbert, Lynn M.; Storr, Robert i Segal, Katy, *ART: 21 Art in the Twenty-First Century*, New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers. str. 68–111.
- Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (2017), *Zakon o umjetnicima – obavijest*. Dostupno na: http://www.hdlu.hr/wp-content/uploads/2017/11/30112017141545_001.pdf
- Jelinčić, Daniela i Žuvela, Ana (2012), *Umjetničko tržište u Hrvatskoj*, u: Rikalović, Gojko (ur.), *Zapadni Balkan: regionalno umjetničko tržište, a ne fikcija?*, Beograd: Anonymous said, str. 53–69.
- Kosuth, Joseph (1991), *Art after philosophy and after*, London: The MIT Press.
- McNiff, Shaun (2008), »Art-based research«, u: Knowles, Gary i Cole, Ardra (ur.), *Handbook of the arts in qualitative research*, Thousand Oaks, CA: Sage, str. 29–40.
- McNiff, Shaun (2013), »Opportunities and challenges in art-based research«, u: McNiff, Shaun (ur.), *Art as research: Opportunities and challenges*, Bristol: Intellect, str. 3–9.
- Mejovšek, Milko (2008), *Metode znanstvenog istraživanja: u društvenim i humanističkim znanostima*, Zagreb: Slap.
- Ministarstvo kulture RH (2017), *Odluka o imenovanju Radne skupine za izradu Zakona o umjetnicima od 27. studenoga 2017.*, Zagreb: Ministarstvo kulture.
- [NN] Narodne novine (1996), *Zakon o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva*, 44/96 (17. 5. 1996.).

- [NN] Narodne novine (2015), *Zakon o muzejima*, 110 (13. 10. 2015.).
- Pollard, Elizabeth (1986), *Visual art research: A handbook*, New York, NY: Greenwood Press.
- Rolling, James (2013), *Arts-based research*, New York, NY: Peter Lang.
<https://doi.org/10.3726/978-1-4539-1086-3>
- Sveučilište u Zagrebu (2010), *Pravilnik o doktorskim studijima na Sveučilištu u Zagrebu*, Zagreb: Sveučilišna tiskara.
- Turković, Vera (2008), »Likovne umjetnosti: ekološki rizici profesije«, *Socijalna ekologija*, 17(1), str. 5–23.
- Turković, Vera (2015), »Trgovina umjetninama unutar tržišnog konteksta i izvan njega u Hrvatskoj«, u: Vera Turković i Ariana Novina (ur.), *Umjetnost i tržište: Vrednovanje umjetničkih djela u tržišnoj ekonomiji*, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, str. 9–36.
- Županić Benić, Marijana (2016), »Uloga a/t/tografije u istraživanjima umjetničkog područja«, *Školski vjesnik*, 65(1), str. 151–164.

A REFLECTION ON RESEARCH METHODS IN THE ARTS IN VIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE ARTIST AND SOCIETY

Marijana Županić Benić, Antonija Balić-Šimrak

The artist's creative process is significant for the society. However, the extent to which society develops legal, market, and cultural policies to support the existence of artists is questionable. Arts-based research was first suggested during the late 20th century as a means for researching the creative process and subjective experiences of artwork. However, those methods are rarely used because of their inconsistency with the traditional paradigms of the scientific method. Creation and innovation cannot be measured empirically, or generalized, so arts-based research should be integrated in humanities and social sciences because those methods introduce an aesthetic dimension to studies and allow researchers to explore phenomena that cannot be measured and interpreted objectively. The purpose of this is to identify the research methods used by artists pursuing their doctoral degree in the field of arts and design. A literature search was conducted in order to find and retrieve doctoral dissertations in the arts (N=31) that were completed within the past five years at the Academy of Fine Arts, University of Zagreb. The data reveals which methods artists use to describe and reflect on their creative process.

Key words: *art-based research, creative process, artist, society, market economy, cultural policy*